

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ СУБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИННОГО БЕЗГОСПОДАРСЬКОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

Розглянуто проблему визнання суб'єктом злочину юридичної особи, протиправна діяльність якої негативно впливає на землі та довкілля в цілому. Наведено дві протилежні точки зору з приводу даного питання та надано оцінку кожному з аргументів «за» чи «проти». Ідея запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб є перспективною, адже це могло б слугувати певним поштовхом для ефективної боротьби з юридичними особами, які порушують обов'язки з охорони земель і своєю суспільно небезпечною діяльністю призводять до настання негативних наслідків.

Ключові слова: безгосподарське використання земель, суб'єкт злочину, юридична особа.

На сьогодні проблема встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб належить до числа найбільш дискусійних у світовій законодавчій практиці, що зумовлює підвищену актуальність теоретичних досліджень з цього приводу.

У зв'язку з тим, що діяльність юридичної особи складається з діяльності окремих фізичних осіб, існують суперечки щодо того, хто все ж таки реально вчиняє злочин і як у законі та судовій практиці необхідно визначати відповідальність за цей злочин. Іншими словами, дискусія точиться стосовно питання кримінально-правового статусу суб'єкта злочину, причинно-наслідкового зв'язку і вини. Серед більшості світових кримінальних законів підтримується принцип вини та не визнання юридичної особи як суб'єкта злочину.

Але кримінальна відповідальність юридичних осіб все ж таки існує в сучасному зарубіжному кримінальному праві. Тенденція до визнання юридичної особи як суб'єкта злочину найбільш поширена переважно в європейських країнах (Нідерланди, Португалія, Франція, Фінляндія, Великобританія, Люксембург, Данія), а також в США і Канаді. Слід зауважити,

що перспектива визнання юридичної особи як суб'єкта злочину має тенденцію до поширення. Так, кримінальна відповідальність юридичних осіб була встановлена в Польщі у 2002 р., Молдові – у 2003 р. У Німеччині та Швеції встановлено квазікримінальну (по суті, адміністративно-кримінальну) відповідальність юридичних осіб [19, с. 141].

Про можливість притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб до національного законодавства ще в 60-х р. ХХ ст. одним із перших заявив А. Н. Трайнін. Ця проблема була ним порушена досить обережно: «Чи можливо за відомих умов перенести на юридичну особу кримінально-правові наслідки злочинних дій, вчинених органами юридичної особи – фізичними особами?» [22, с. 295-296]. Далі концепції вчених криміналістів відносно цієї проблеми поступово поділилися на два діаметрально протилежних полюса. Одна група вважала, що юридична особа може бути суб'єктом злочину [7; 9; 15; 16; 18, с. 28-29; 13, с. 270]. Їх опоненти зазначали, що суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тому що за колективною відповідальністю юридичної особи можуть сховатися реальні злочинці [4, с. 514; 13; 11].

Метою даного дослідження є аналіз цих двох протилежних точок зору, а також можливість у подальшому перейняти досвід зарубіжних країн щодо запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб до вітчизняного законодавства.

Отже, розглянемо можливість запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб за спричинення шкоди землям, довкіллю тощо. Відомо, що довкілля відіграє особливу роль в житті людини, адже вона є невід'ємною його складовою і своєю діяльністю впливає на його стан. Цей вплив найчастіше має негативний характер, а шкода завдається не тільки діяльністю окремої людини, а й діяльністю підприємств, установ та організацій, тобто юридичною особою. В останні роки питання правової охорони довкілля набуло особливої актуальності через загострення екологічної ситуації у державі та

світі, що було викликано неправомірною та небезпечною діяльністю як фізичних, так і юридичних осіб [2].

Невід'ємною складовою довкілля є земельні ресурси, до складу яких входять землі як поверхневий шар та ґрунти. Особливий правовий режим мають землі сільськогосподарського призначення, до складу яких входять й ґрунти. Від стану цих земель залежить якість сільськогосподарського виробництва. Тому безгосподарське ставлення суб'єктів господарювання до цього об'єкта природи негативно впливає на якість життя як окремої людини, так і всього суспільства.

Важливість землі як особливого об'єкта довкілля, об'єкта власності та об'єкта господарювання визначається у відповідних законодавчих актах та ґрунтується на положенні, закріпленому ч. 1 ст. 14 Основного Закону України. Згідно з ч. 2 ст. 14 Конституції України право власності на землю гарантується, а також набувається і реалізується громадянами, юридичними особами і державою виключно відповідно до закону. Кожний суб'єкт права власності має певний встановлений комплекс прав та відповідних цьому обов'язків. Серед таких хотілося б виділити обов'язок, передбачений ст. 66 Конституції України, – не завдавати шкоди довкіллю через погіршення якісного стану окремих його елементів. Порушники зазначеного положення підлягають одному з видів юридичної відповідальності, в тому числі й найбільш суворому виду – кримінальній відповідальності.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальною відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого конкретною статтею Особливої частини КК України. Однією з обов'язкових ознак складу злочину є суб'єкт злочину. Законодавчо визначено, що суб'єктом злочину є фізично осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до чинного КК України може наставати кримінальна відповідальність. Тому на сьогоднішній день підприємства, установи та організації, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо, які визнаються юридичними особами, не

можуть бути суб'єктами злочинного діяння. Суб'єктом може бути лише представник юридичної особи, який вчинив суспільно-небезпечне діяння, передбачене певною статтею Особливої частини КК України.

Чинне національне законодавство України передбачає в якості самостійного суб'єкта правовідносин юридичну особу, яка володіє чітко визначеними і закріпленими державою правами, має відповідні обов'язки. Тому треба розглядати можливість запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб за окремі злочини, наприклад, у сфері господарської діяльності, проти доквілля тощо [17].

На теперішній час, разом з проведенням приватизації, свободою підприємницької діяльності, враховуючи багатоманітність форм власності на землю (державна, комунальна, приватна) та їх юридичну рівноправність між собою, залучення землі до цивільного та господарського обороту, ситуація з землею постійно змінюється в гірший бік. Тому своїми особливостями має вирізнитися коло суб'єктів безгосподарського використання. У зв'язку з тим, що земля може бути у власності не тільки фізичних, а й юридичних осіб, на останніх також покладаються певні обов'язки з приводу охорони та раціонального використання земель, встановлені ст. 91 ЗК України (обов'язки власників земельних ділянок) та ст. 168 ЗК України (обов'язок охорони ґрунтів як об'єктів особливої охорони) тощо.

У західних країнах проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб виникла набагато раніше, ніж в Україні, і це можна пояснити тим, що там промислове виробництво та ринкові відносини розвивалися швидше. Тому індустріально розвинені країни, зіткнувшись з екологічними проблемами, вимушені були вирішувати їх відповідними засобами кримінально-правового впливу. Кримінально-правові санкції за екологічні злочини були покликані зробити не вигідним зайняття екологічно шкідливою виробничою або іншою діяльністю для всіх співробітників певної організації чи установи, а не тільки для його господаря та керуючого персоналом. У спеціальній літературі можна знайти припущення, що штрафні санкції, які застосовуються до юридичних

осіб, здатні реалізувати цю ідею (у зв'язку з їх істотним розміром), а штрафи, що застосовуються до фізичних осіб, – ні. Крім цього, в умовах ринкової економіки відшкодування збитків від злочинів, що посягають на навколишнє природне середовище повинне провадитися за рахунок підприємств-винуватців, а їх притягнення до кримінальної відповідальності (нарівні з керівниками та іншими посадовими особами) стане надійною гарантією захисту природного стану довкілля від екологічних злочинів [23].

Так, А. В. Наумов запропонував переглянути традиційне уявлення про суб'єкта злочину лише як фізичну особу, оскільки ринкові відносини дають можливість притягувати до кримінальної відповідальності юридичних осіб з можливим застосуванням штрафних кримінально-правових санкцій [15]. Т. В. Повеліцина пов'язує необхідність кримінальної відповідальності юридичних осіб зі зростаючою небезпечністю злочинних порушень правил охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів [18, с. 28-29]. У свій час В. М. Смітєнко пропонував включити до Кримінального кодексу ст. 26 – відповідальність юридичних осіб. Він вважав за можливе встановити кримінальну відповідальність за особливо тяжкі злочини проти миру і безпеки людства, здоров'я населення, проти держави, у сфері природокористування і господарювання у випадках, передбачених нормами Особливої частини КК України [10]. О. Антонова зазначає, що юридичні особи здатні здійснювати діяльність, що характеризується підвищеною суспільною небезпечністю та неврегульованістю відповідальності юридичних осіб. Така діяльність спричиняє негативні наслідки екологічного характеру в рамках кримінального законодавства (за рахунок хижацького виснаження природних ресурсів, знищення окремих природних об'єктів, поширення небезпечних для довкілля технологій, забруднення довкілля тощо, що істотно знижає показники її якості, скорочується біорозмаїття і т.д.) екологічного характеру, що може тягти настання кримінальної відповідальності [1].

Серед вчених – прибічників введення кримінальної відповідальності юридичних осіб має місце точка зору, згідно з якою визнання юридичної особи суб'єктом злочину повинне сприяти більш ефективному забезпеченню охорони навколишнього природного середовища від злочинних посягань [14, с. 171]. Так, на думку В. П. Мельника, серед видів покарання є такі, що можна застосовувати як по відношенню до фізичних осіб, так і юридичних осіб (штраф, позбавлення права займатися певною діяльністю, конфіскація майна). Суть його позиції полягає в тому, що кримінально-правові санкції мають зробити економічно не вигідними наслідки для всього підприємства, всіх робітників за спричинення шкоди довкіллю (в нашому випадку – якісному природному стану ґрунтового покриву земель) оскільки невеликі штрафні санкції по відношенню до службових осіб не сприяють поліпшенню ситуації в галузі охорони земель. До того ж значні розміри штрафів, покладені на юридичну особу, збільшили б обсяги надходжень в певне господарство (фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи тощо).

Також у науковій літературі можна зустріти твердження, що «потенційна колективна відповідальність – могутній стимул для запобігання злочинним посяганням, ефективний важіль у вирішенні такої задачі кримінального права, як попередження злочинності» [20, с. 80-81]. З цією точкою зору можна в цілому погодитися, адже часто протиправні рішення відносно функціонування і діяльності підприємств, в тому числі ті, що завдають шкоди об'єктам довкілля, приймаються не одноосібно керівником, а колегіальним органом управління. Е. Н. Жевлаков у свій час зазначав, що юридичні особи відповідають лише за злочини, що були скоєні їх робітниками в процесі господарської діяльності при необережності, так само – за умисні злочини, скоєні в інтересах юридичної особи під час виконання цими робітниками обов'язків по службі чи роботі [8, с. 41]. О. В. Скворцова даній точці зору заперечує, аргументуючи це тим, що встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб за скоєння екологічних злочинів на практиці може призвести до відходу від відповідальності дійсно винних осіб, що визнають безкарність своєї поведінки [21].

Взагалі вчені, що заперечують кримінальну відповідальність юридичних осіб, наводять чимало аргументів на користь своєї думки. Наприклад, Н. Ф. Кузнецова вважає, що така відповідальність по-перше, не відповідає принципам особистої і винної відповідальності, по-друге штрафні санкції і закриття підприємства можливі й в цивільному порядку, і, по-третє, за колективною відповідальністю можуть заховатись справжні злочинці [11]. Ця думка вбачається слухною, але дискусійною.

Отже, одне з головних аргументів вчених – противників запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб полягає в тому, що юридична особа діє тільки за посередництвом своїх представників, його діяння не може мати так званої «психологічної ознаки». Тобто діяльність юридичних осіб не може виражатися у формі умислу або необережності [19, с. 142]. Так, у багатьох правових системах поняття вини включає в себе елемент докору, який відповідно до класичної теорії кримінального права може бути звернутий лише до фізичної особи [17].

Відповідно до ст. 23 КК України під виною розуміється психічне ставлення особи у формі умислу або необережності до своєї протиправної поведінки та її наслідків. Вчені-цивілісти в той же час наголошують, що «вина юридичної особи полягає у винній поведінці її співробітників, які діють, виконуючи свої трудові (службові) обов'язки, при цьому, не має значення вчиняються такі дії окремим рядовим працівником, службовою особою, органом юридичної особи чи колективом взагалі» [5, с. 449]. Але розуміння вини як певного психологічного ставлення до злочинного діяння не може бути застосоване до юридичної особи. В. Б. Волженкін вважає, що вина юридичної особи, що здійснює злочинну діяльність, може бути зрозумілою лише через діяння її правоздатних представників, які можуть діяти як умисно, так і необережно [3, с. 26]. Оскільки організація (через загальні збори учасників) делегує органу управління прийняття та виконання основних стратегічних і оперативних рішень в інтересах і від імені юридичної особи, то через це вона і повинна нести відповідальність [19, с.143]. Сама по собі юридична особа не

здатна до психічної діяльності, характерної для фізичної особи. Тому, створивши штучний суб'єкт – фікцію, законодавець у цивільно-правових відносинах прирівнює волевиявлення та вину юридичної особи до фізичної [2]. Таким чином, теорія «фікції» може знайти своє місце і в кримінальному праві, що буде сприяти вирішенню проблемного питання щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб в законодавстві України [12, с. 33].

Щодо заперечень з приводу недотримання принципів індивідуалізації покарання та особистої відповідальності, то в разі встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб ці принципи взагалі не порушуються. Наприклад, на думку М.-Л. Расса, принцип індивідуальності покарання становить проблему усього лише технічного характеру, тобто проблему розподілу тяжкості кримінальної відповідальності. На думку О. Антонової, керівники це тільки суб'єкти по виконанню колективних рішень юридичної особи (Ради управління та Загального зібрання). Крім того, керівники як індивідуальні суб'єкти змінюють один одного, а юридична особа залишається. У зв'язку з цим обґрунтованою вважається точка зору О. Антонової з приводу того, що було б невірно притягувати до відповідальності тільки керівника, який виконував свої функції на момент виявлення злочинного діяння, що вчинялося під час виконання своїх функцій його попередником [1].

Одним із важливих аргументів неможливості визнання юридичної особи в якості суб'єкта злочину є й те, що у відношенні до неї неможливо застосувати деякі види покарання, які вказані в кримінальному законі й застосовуються до фізичних осіб. Наприклад, неможливо реально застосувати до юридичної особи таких санкцій, як позбавлення волі, обмеження волі, арешт, громадські чи виправні роботи тощо. Але О. Ф. Пасека цього приводу наводить такі аргументи: по-перше, відбувається поступова зміна поглядів на суб'єкт злочину, а також еволюція системи типів покарання; по-друге, деякі види покарань за своєю суттю можуть бути застосовані як до фізичних, так і до юридичних осіб (штраф, конфіскація майна, заборона займатися певним видом діяльності тощо), причому, до юридичних осіб – більш ефективно; по-третє,

немає перешкод для запровадження нових видів кримінального покарання суто для юридичних осіб [17].

У чинному КК України закріплено вичерпний перелік покарань, окремі з яких можуть бути застосовані до юридичної особи у випадку вчинення злочинної діяльності, наприклад, штраф так конфіскація майна. Самостійними видами покарань, які можна було б застосувати до такої юридичної особи, можуть бути: позбавлення фінансових привілеїв, ненадання субсидій, відкликання ліцензії на визначений термін або назавжди, стягнення компенсації або реституція на користь потерпілих або держави, ліквідація юридичної особи тощо. Окрім майнових покарань, до юридичних осіб можуть бути застосовані такі заходи примусового впливу, як припинення або заборона певного виду діяльності (наприклад, екологічно шкідливої), позбавлення права займатися певною діяльністю юридичної особи, перепрофілювання виробництва, примусова ліквідація шкідливих наслідків та відновлення якісного стану (наприклад, відновлення корисних властивостей ґрунтового покриву земель, їх родючості внаслідок тривалого зниження, або втрати родючості, виведення земель з сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту). Кошти, що будуть стягуються як відшкодування збитків, спричинених діяльністю в результаті безгосподарським використанням земель, слід використовувати для здійснення заходів по консервації деградованих земель, їх рекультивації, проведення спеціальних лабораторних перевірок та обстежень, словом, здійснення спеціальних заходів по відновленню та запобіганню такому глобальному явищу як деградація та опустелювання земель.

Вищеперераховані аргументи свідчать на користь можливості запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб у чинне кримінальне законодавство країни. Необхідно також відзначити, що кримінальна відповідальність юридичних осіб у кожній державі має особливе визначення та свої специфічні ознаки, наявність яких часто не дозволяє напрацювати універсальну модель інституту кримінального права – відповідальності юридичних осіб [12, с. 34].

На підставі аналізу двох протилежних точок зору, можна зробити висновок, що якою б не була аргументація науковців, ідея кримінальної відповідальності юридичних осіб поступово знаходить суспільне визнання. Деякі ж українські науковці достатньо обґрунтовано переконують, що запровадження в кримінальне законодавство інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в умовах становлення національної економіки, існування соціальної напруги, відсутності послідовності, логічності в законах та підзаконних актах, не дозволять у повному обсязі використовувати переваги такої пропозиції.

Разом із цим введення в кримінальний закон відповідальності норми про відповідальність юридичних осіб повинно тягти за собою можливість захисту держави, суспільства, людини, довкілля. Звісно, проблема визнання юридичної особи в кримінальному праві України потребує чіткої правової регламентації (враховуючи хоча б обставину гармонізації власного законодавства з міжнародним), але вітчизняний законодавець поки що цю проблему не вирішує. Враховуючи, що небезпека, яка загрожує довкіллю, в тому числі землі внаслідок злочинної діяльності юридичних осіб, має реальний характер, потрібно визнати можливість притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб та застосування до них кримінально-правових санкцій

Як відомо, ерозія ґрунтів, заболочування, засолення та інші форми тривалого зниження втрати родючості, що ведуть до консервації земель, багато в чому залежать саме від господарської (антропогенної) діяльності землекористувачів. Крім цього, дуже часто негативно позначається потужний негативний вплив і природних факторів. Слід відмітити, подібні руйнівні явища виникають не відразу, а часто являються результатом довготривалих процесів, що відбуваються в ґрунтах (яким, в принципі, можна було і потрібно було запобігти). Унаслідок цього і через складну структуру організації виникають певні труднощі зі встановленням вини тієї чи іншої особи. Якщо додати ще декілька методичних неправомірних дій, це ускладнить процес ідентифікації винних осіб. У результаті постає питання про відповідальність за «минулу»

екологічну шкоду. З огляду на ці обставини, можна погодитися з тим, що нелогічно було б притягати до відповідальності керівника, що виконував свої функції на момент виявлення злочинного діяння, які були вчинені його попередником. У цьому випадку до кримінальної відповідальності доцільно притягати саме підлягає юридичну особу, діяльність якої потягла спричинила настання екологічної шкоди.

Ідея запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб за безгосподарське використання земель – представляється досить цікавою та перспективною, це могло б слугувати певним поштовхом для ефективної боротьби з юридичними особами, які порушують обов'язки по охороні земель, та своєю суспільно небезпечною діяльністю призводять до настання наслідків, зазначених у ст. 254 КК України. Але законодавець, дотримуючись принципу особистої винної відповідальності та покарання, не допускає можливість притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. Звертаючи увагу на те, що встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб має позитивних сторін, подібний інститут кримінального права повинен розроблятися з урахуванням характерних особливостей історичної спадщини правової системи, урахування економіки і сумісності з нормами інших галузей права. Таким чином, питання щодо визнання юридичної особи суб'єктом злочину (в тому числі, суб'єктом безгосподарського використання земель та багатьох екологічних та господарських злочинів) кримінальним законодавством України не вирішене, залишається дискусійним та потребує самостійної наукової розробки.

Список літератури:

1. Антонова Е. Ответственность юридических лиц в уголовном праве: за и против / Елена Антонова // Уголовное право. – 2009. – № 5. – С. 4–9.
2. Богданов Е. В. Сущность и ответственность юридического лица / Е. В. Богданов // Государство и право. – 1997. – № 10. – С. 97–101
3. Волженкин Б. В. Уголовная ответственность юридических лиц / Б. В. Волженкин. – СПб. : СПб. юрид. ин-т, 1998. – 40 с.
4. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні (Проблеми теорії, застосування розвитку кримінального законодавства) / С. Б. Гавриш. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2002. – 633 с.

5. Гражданское право : учебник / под. ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. – М. : Юристъ, 1997. – Ч. 1. – 452 с.
6. Дудоров О. Проблема юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах КК України / О. Дудоров // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 2. – С. 133–139
7. Жевлаков Э. Н. К вопросу об ответственности юридических лиц за совершение экологических преступлений / Э. Н. Жевлаков // Уголовное право. – 2002. – № 1. – С. 10–13
8. Жевлаков Э. Н. Экологические преступления: понятия, виды и проблемы ответственности : авторефер. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 1992. – 41 с.
9. Келина С. Г. Ответственность юридических лиц в проекте нового УК Российской Федерации / С. Г. Келина // Уголовное право: новые идеи / под ред. С. Г. Калиной и А.В. Наумова. – М., 1994. – С. 50–60
10. Кримінальний кодекс України : проект / Сектор реєстрації законодавства Верховної Ради України, 4 листопада 1996 р., №0041/1.
11. Кузнецова Н. Ф. Цели и механизм реформы Уголовного кодекса / Н. Ф. Кузнецова // Советское государство и право. – 1992. – № 6. – С. 80–86.
12. Магарін М. С. Суб'єкт злочину за новим кримінальним законодавством України : монографія / М. С. Магарін, Д. В. Бараненко ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Л. Стрельцова. – Одеса : Астропринт, 2001. – 104 с.
13. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : монографія / В. К. Матвійчук. – К. : Азимут Україна, 2005. – 464 с.
14. Мельник П. В. Правова охорона лісів Карпатського регіону України : дис. ... канд. юрид. наук / П. В. Мельник ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2002, 195 с.
15. Наумов А. В. Уголовный закон в условиях перехода к рыночной экономике / А. В. Наумов // Советское государство и право. – 1991. – № 2. – С. 31–37
16. Никифоров А. С. Юридическое лицо как субъект преступления / А. С. Никифоров // Государство и право. – 2000. – № 8. – С. 18–27
17. Пасека О. Ф. До питання про доцільність визнання юридичної особи суб'єктом злочину / О. Ф. Пасека // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. – 2007. – № 2. – С. 240–249.
18. Повелицына П. Ф. Уголовно-правовая охрана природы в СССР : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / П. Ф. Повелицына. – М., 1991. – 40 с.
19. Попова Ю. В. Уголовно-правовая охрана земли : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю. В. Попова. – Краснодар, 2004. – 214 с.
20. Романова Н. Л. Понятие и система экологических преступлений : дис. ... канд. юрид. наук / Н. Л. Романова. – Иркутск, 2001. – 219 с.
21. Скворцова О. В. Целесообразность признания юридического лица субъектом экологических преступлений / О. В. Скворцова // Ученые записки Таврического нац. ун-та (Юридические науки). – Т. 19 (58). – 2006. – № 1. – С. 71–74.
22. Трайнин А. Н. Защита мира и уголовный закон. Избранные произведения / А. Н. Трайнин // под общ. ред. Р. А. Руденко. – М., 1969. – 454 с.
23. Фаткулин С. Т. Уголовно - правовая охрана земли : [монография] / С. Т. Фаткулин. – М. : РАП, 2009. – 165 с.

Шульга А. М., Цвиркун Н. Ю. О возможности признания юридического лица в качестве субъекта преступного бесхозяйственного использования земель.

Рассмотрена проблема признания юридического лица субъектом преступления, противоправная деятельность которого негативно воздействует на земли и окружающую среду в целом. Приведены две противоположные точки зрения по данному вопросу и дана оценка каждому из аргументов «за» или «против». Идея введения уголовной

ответственности юридических лиц представляется перспективной, так как это могло бы послужить определенным толчком для эффективной борьбы с юридическими лицами, которые нарушают обязанности по охране земель, и своей общественно опасной деятельностью приводят к наступлению негативных последствий.

Ключевые слова: бесхозяйственное использование земель, субъект преступления, юридическое лицо.

Shulga A. M., Tsvirkun N. Y. Concerning the possibility of acceptance legal entity as a subject of a criminal mismanagement using of land.

This article is devoted to the problem of recognizing a criminal entity, which is caused by the negative impact on the earth and the environment in general by the entities. These two opposing points of view about this issue and the estimation of each of the arguments "for" or "against". The idea to introduce criminal liability of legal persons is promising because it could serve as some incentive to deal effectively with entities that violate the duty to protect land and its socially dangerous activities leading to the onset of negative consequences.

Key words: mismanagement land using, the perpetrator, the legal entity.